

"Lude dvadesete" u američkom društvu

Filajdić, Valentina

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:098913>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-09**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Filozofski fakultet
Završni rad

Valentina Filajdić

Lude dvadesete u američkom društvu

Završni rad

Pula, rujan 2019.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Filozofski fakultet

Valentina Filajdić

Lude dvadesete u američkom društvu

Završni rad

JMBAG: 0303066449, redoviti student

Studijski smjer: dvopredmetni studij: Latinski i rimska književnost i povijest

Predmet: Uvod u suvremenu povijest

Znanstveno područje: Humanističke znanosti

Znanstveno polje: Povijest

Znanstvena grana: Hrvatska i svjetska moderna i suvremena povijest

Mentor: doc. dr. sc. Iva Milovan Delić

Pula, rujan 2019.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Valentina Filajdić, kandidat za prvostupnicu Latinskog jezika i rimske književnosti i povijesti ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Studentica:

Valentina Filajdić

U Puli, 13. rujna 2019.godine

IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, Valentina Filajdić dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom „*Lude dvadesete* u američkom društvu“ koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

Potpis

U Puli, 13. rujna. 2019.

Sadržaj:

Uvod.....	6
1. Američko poslijeratno društvo (1918. – 1920.).....	7
2. Promjene koje su oblikovale društvo.....	12
2.1. Emancipacija žena.....	12
2.2. Modni stil koji je obilježio desetljeće.....	15
2.3. Glazba koja je obilježila desetljeće.....	17
2.4. Film i radio	18
3. Društvo 1920-ih.....	19
4. Razbibriga kao simbol <i>Ludih dvadesetih</i>	21
5. Sudar dvaju svjetova.....	24
6. Veliki ekonomski slom (Pad Wall Streeta)	26
Zaključak.....	28
Sažetak.....	30
Summary.....	31
Slikovni prilozi.....	32
Literatura.....	34
Internetski izvori.....	35
Slikovni prilozi (izvori).....	35

Uvod

Želja za promjenama nakon Prvog svjetskog rata bit će na vrhuncu rušenjem starih sistema pa će tako mnogi prinčevi i princeze, kao što će se to dogoditi s ruskom kraljevskom obitelji tijekom Oktobarske revolucije, izgubiti krune, a u svijetu će se stvoriti novi pogled koji će biti popraćen novim društvenim poretom. Sjedinjene Američke Države taj će period proživjeti mnogo drugačije, nego države na području Europe. Razlog je tome pogođenost samim ratom. Naime, Europa ulazi u proces ponovne izgradnje, dok SAD ulazi u proces napretka, čime će se razviti novo društvo. Stoga se period nakon Prvog svjetskog rata u američkom društvu može svesti na tri osnovne značajke: bilo je to doba jazza, doba promjena kulture i doba jeftinih automobila. Period u kojemu su se svi u potpunosti morali prilagoditi rapidnim promjenama, a koje su sa sobom donijele tehnološki napredak, masovnu proizvodnju i početke reklamne industrije, bez koje je danas teško zamisliti svakodnevicu. Neki su te promjene dočekali spremno, neki su ih prihvatili bez otpora, a neki su se borili protiv mijenjanja tradicije.

Dvadesete godine dvadesetog stoljeća bile su period između dva rata. Njega će obilježiti ubrzaniiji, moderniji i jedan drugačiji način života, koji će sa sobom donijeti inovacije na području mode, zabave, marketinga i tehnologije. Kako je došlo do cijelog jednog desetljeća opuštanja, koja su mu bila glavna obilježja i po čemu ga se pamti te kako je ono završilo, bit će tematika ovoga rada, s fokusom na američko društvo, ono društvo bez kojega *lude dvadesete* ne bi bile najluđe desetljeće dvadesetog stoljeća.

1. Američko poslijeratno društvo (1918. – 1920.)

Zbivanja koja su se odvijala u Europi 1914. – 1919. godine mnogim su Amerikancima bila pravi šok. Ono što je obilježilo period prije ulaska u rat bila je sigurnost da do rata neće niti doći, a ono što je podupiralo to mišljenje bila je upravo fizička udaljenost. Amerika je u prvih nekoliko godina rata pokušala održati svoju dugu tradiciju izdvojenosti iz Europske politike. Politika nemiješanja ono je što je Americi omogućilo ekonomski procvat za vrijeme rata. Što se više situacija u Europi zakuhavala to je gospodarstvo više raslo. Trgovačke veze koje je imala s obje strane bile su joj povoljne, međutim nisu bile jedini razlog zašto se Amerika nije željela upustiti u rat. U etnički različitom američkom društvu pojavila su se dva pravca razmišljanja, ne samo oko toga treba li intervenirati već i oko toga, ako se intervenira, na čijoj bi strani trebalo biti. Kroz ratnu propagandu Antanta je kod mnogih pronašla plodno tlo, no Centralne su sile također imale istomišljenika. Podijeljenost američkog društva upravo je razlog zašto se Wilson odlučio ne miješati. Ono što će se na političkoj sceni odvijati od 1914. do 1917. godine kulminirati će 14. 4. 1917. godine ulaskom SAD-a u rat na strani Antante. Što je navelo SAD da donese odluku o ulasku u rat? Povod za zakuhavanje situacije dogodit će se još 1915. godine kada je 7. svibnja potopljen brod *Lusitania*. Broj stradalih na brodu iznosio je 1. 198 putnika, od kojih je bilo 128 Amerikanaca. Unatoč toj situaciji 22. 1. 1917. godine Wilson je u svojem govoru izjavio da je jedina nada za svijet „mir bez pobjednika“, no tjedan dana poslije, Njemačka objavljuje nastavak pomorskog rata. Taj će ulazak na kraju rezultirati pobjedom Antante.¹

Rat koji je odjeknuo čitavim svijetom završio je u studenom 1918. godine. Bio je to prvi događaj koji je iza sebe ostavio milijunske žrtve. Pustoš koja je ostala nakon njega najviše se osjetila na području Europe. Od ukupno 65 milijuna ljudi koji su stavljeni pod oružje, živote je izgubilo njih 8,7 milijuna.² Po ulasku u rat, američki vojnici riskiraju svoj život na Europskom tlu i to na zapadnoj bojišnici. Strahote stradavanja i velikih gubitaka

¹ Usp. Sellers, Charles; May, Hanry ; McMillen, Neil R., *Povijest Sjedinjenih Američkih Država*, Barbat, Zagreb, 1996. , 281 - 289.

² Usp. Dukovski, Darko, *Ozrcaljena povijest: Uvod u suvremenu povijest Europe i Europljana*, Leykam International, Zagreb, 2012., 214.

potresle su i američko društvo, a po svršetku rata američke vojne žrtve dosegle su broj od 116 708.

Prvi svjetski rat donio je sa sobom promjene koje će promijeniti političku sliku Europe, a SAD će iz rata izići kao spasitelj. Svijetom će odjeknuti događaji koji će stvoriti novi politički, ali i društveni poredak; od Oktobarske revolucije pa do osnivanja Lige naroda 1920. godine. Ideja Lige naroda bila je ujedinjenje države koje su za cilj imale spriječiti ponovno rađanje rata svjetskih razmjera. Liga je naroda na početku imala nekoliko uspješnih pothvata, no na kraju nije uspjela ispuniti svoju ulogu osiguravanja mira. Svjedok tome bilo je rađanje Drugog svjetskog rata.

Nakon završetka rata, na prvi je pogled sve izgledalo kao da je u redu. Većina je smatrala kako je došlo vrijeme za mir. Sveopći kaos koji će zavladata SAD-om od 1918. do 1920. godine pokazat će da je društvo ušlo u još veće probleme. Preko epidemije i gripe koja će zahvatiti SAD pa sve do štrajkova kojima će se tražiti bolja socio-ekonomska pozicija.

Može se reći da će prelazak iz rata u mir za Amerikance biti poprilično buran period. Društvo će prvo zahvatiti epidemija gripe koja je vladala Europom 1917. godine, a SAD će poharati u proljeće 1918. godine te će nestati misteriozno kako je i došla, ostavivši iza sebe bol i patnju.³ Period nakon Prvog svjetskog rata bio je vrijeme prilagodbe, ne samo za američko već i za europsko društvo. Revolucije koje su se odvijale diljem svijeta odjeknut će i u SAD-u pa će tako Seattle Washington⁴ zadesiti sveopći štrajk radnika. Nezadovoljstvo koje je vladalo nakon samoga rata bilo je potaknuto manjkom posla te malim nadnicama koje su radnici dobivali za obavljene posao. Razlog pomanjkanja radnih mjesta nije ležao samo u naglom porastu broja povratnika s fronte, odnosno sada nezaposlenih nekadašnjih vojnika već i u velikim migracijama stanovništva s područja Europe, ali i Afrike za vrijeme rata, što će uz ekonomske probleme probuditi i staro pitanje o migraciji. Kroz sveopće nezadovoljstvo doći će do ponovnog javljanja Ku Klux Klana.⁵

³ Usp. Cincotta, Howard, *Američka povijest – kratki prikaz*, Informativna agencija SAD, 1998. , 248.

⁴ Usp. Zinn, Howard, *Narodna Povijest SAD-a*, V.B.Z. d.o.o., Zagreb, 2012., 412.

⁵ Usp. Cincotta, 251.

Ku Klux Klan započinje s reorganizacijom te sa zalaže za „stopostotni amerikanizam“. Naime, novoorganizirani je Klan sada u svoje redove primao isključivo starosjedilačke bijele protestante. Politika koju je Klan zastupao bila je bazirana na provođenju kampanja protiv katolika, Židova, imigranata, ali i Afroamerikanaca. Kroz redefiniciju svojih planova članstvo Klana je poraslo pa se tako i djelovanje Klana proširilo na područje Sjevera, ali i Srednjeg zapada.⁶ Kolika je bila zastupljenost članova te koliku su legitimnost članovi davali Klanu, podupire i činjenica da je Klan u jednom trenutku preuzeo vodstvo u čak sedam saveznih država.

Migracijska je politika SAD-a za vrijeme rata bilo upravo ono što je dovelo do ponovnog buđenja klana. SAD je za vrijeme rata mnogima izgledao kao obećana država, a ekonomski procvat, zbog trgovine s europskim zemljama koje su se našle u ratu, obećavao je sigurnost i prosperitet. Amerikancima za vrijeme rata sama migracijska politika nije smetala. Dapače, višak radnih mjesta sada je imao tko popuniti i to za minimalne izdatke. Otvorena migracijska politika koju je SAD za vrijeme rata, ali i kratak period nakon rata zagovarao, ubrzo će postati problem koji će se morati riješiti provedbom Zakona o imigraciji 1924. godine. Prihvaćeni Zakon implementirao je kvote imigranata – prednost su imali Anglosaksonci, a ozbiljno se ograničavao dolazak Latinoamerikanaca, Židova i Slavena, dok ni jedna Afrička zemlja nije mogla poslati više od sto ljudi, a zemlje poput Engleske, Njemačke, Sjeverne Irske ili pak Italije te Rusije imale su točno ograničen broj dopuštenih imigranata.⁷ Problem imigranata odražavao se i na problem pomanjkanja poslova, a sve manje nadnice i predugo radno vrijeme kao i loši radni uvjeti bili su upravo pozivi na štrajk, kojim su se radnici pokušali izboriti za svoja prava.⁸ Tihi štrajk radnika u Seattleu, 1919. godine:

Grad je tako prestao funkcionirati, izuzev aktivnosti koje su štrajkaši organizirali kako bi se osiguralo zadovoljavanje ključnih potreba. Vatrogasci su pristali ostati na poslu. Radnici

⁶ Na istom mjestu.

⁷ Usp. Zinn, 417.

⁸ Na istom mjestu.

*u praonicama primali su samo bolničko rublje. Vozila koja su dobila ovlaštenja da se kreću nosila su natpis 'Izuzeo Glavni štrajkaški odbor.'*⁹

Iz takvih se opisa može jasno vidjeti da radnici nisu željeli ništa drugo doli poboljšati svoj vlastiti život. Štrajkovi slični tome odjeknuli su i u drugim dijelovima same države, ali se taj najviše istaknuo. Ono što se dogodilo u američkom društvu i politici bilo je zapravo rađanje nove vrste neprijatelja; neprijatelja je u Europi zamijenio neprijatelj kod kuće. Ono što je uslijedilo bilo je prekrivanje cijele situacije od strane američke vlade, koja je prekid rada prikazala kao pokušaj revolucije koju su nadahnuli Boljševici.¹⁰ Iako sami štrajkovi nisu nužno bili potaknuti revolucijom koja je zahvatila Rusiju, u SAD-u će se kao odgovor na moskovski poziv na svjetsku revoluciju formirati dvije nove američke komunističke organizacije: *Komunistička stranka i Komunistička radnička stranka*.¹¹ Osnivanje stranaka unijelo je nemir u razmišljanja mnogih Amerikanaca, posebice onih koji su više naginjali konzervativizmu. Sama ideja nije u potpunosti zaživjela, jer se američka ekonomija uz dobre ekonomske poteze počela oporavljati, a ono što će uslijediti bit će doba, koje će postati poznato po raskoši, uživanju, socijaliziranju, ali i neumjerenoj konzumaciji alkohola, bez obzira na prihvaćanje *Osamnaestog amandmana*. Prihvaćanjem amandmana američka je vlada u svoj zakonik uvela prohibiciju kroz Volsteadov zakon u listopadu 1919. godine. Zakon nije proveden isključivo zbog moralnog pročišćenja, što je bilo javno obrazloženje, već i zbog nesnošljivosti koja se rodila u društvu prema američko-njemačkim pivovarama.¹²

Poslijeratno se društvo 1920-ih često uspoređuje s društvom nakon građanskog rata. Čak i ako se pogleda politička scena može se jasno vidjeti da su u oba slučaja na vlast došli republikanci. U prvom slučaju nakon građanskog rata republikanci su došli na vlast osvojivši rat, a u drugom slučaju na vlast su došli kroz izbore kao odgovor na rat, imajući čak 237 mjesta u novom zasjedanju sada već 66. Kongresa.¹³ Tako će republikanska strana imati glavnu ulogu u procesu poslijeratne obnove. Uz promjene na

⁹ Isto, 412.

¹⁰ Isto, 298.

¹¹ Na istom mjestu.

¹² Isto, 297.

¹³ Kennedy, M. Davide, *Over Here: The First World War and American Society*, Oxford University Press, New York 2004. , 232.

političkom planu došlo je i do tehnoloških napredaka. Društvo koje je bilo umorno i iscrpljeno od rata, žrtava, napornog ratovanja i velikih gubitaka poželjelo se jednostavno baviti samim sobom.¹⁴ Ljudi su za vrijeme rata izgubili članove obitelji, prijatelje, ali i svoje uloge u svojim okolinama. Upravo će iz te patnje i boli proizići jedno novo doba, gdje će se društvo kroz čitavo jedno desetljeće baviti samim sobom i uživati u svim mogućim prosperitetima. Dok su se starije generacije jednostavno željele vratiti starim načinima života i uživati u miru, mladi su bili spremni za promjene i za sasvim jedan novi način života. Razdoblje koje će proizići nakon Prvog svjetskog rata odrazit će se na cijeli zapadni svijet, a u Americi će dobiti i poseban naziv *lude dvadesete*.

¹⁴ Usp. Maurois, Andre, *Povijest Sjedinjenih Američkih država 1492. – 1954.*, Naprijed, Zagreb, 1960., 427.

2. Promjene koje su oblikovale društvo

Drugo će desetljeće dvadesetog stoljeća postati poznato po promjenama koje su stvorile temelj modernog društva. Emancipacija žena, nova moda, tehnološki napredci, koji će naposljetku omogućiti i napredak u medicini, samo su neki od obilježja 1920-ih. Godine eksperimentacije i stvaranja novoga društva obilježene su promjenama koje će na posljetku i postati simboli društva toga vremena.

2.1. Emancipacija žena

Uloga žene unutar obitelji kao supruge, majke, njegovateljice i skrbnice kroz povijest je postavila svoje temelje. Žene su kroz povijest uvijek bile po strani, bez obzira na jake i danas slavne žene kao što su bile Ivana Orleanska, Elizabeta I. ili pak Katarina I.¹⁵, one su iznimke pravilu, a ne samo pravilo. Kroz cijelu svoju povijest žene su bile potlačeni spol. Nisu imale nikakvu samostalnost, od svog rođenja pa do svoje smrti uvijek su bile nečije vlasništvo. Do udaje bi pripadale svom ocu, a nakon udaje suprugu. Supružnici su u potpunosti polagali prava na materijalna dobra koje su žene donijele u brak ili pak naslijedile nakon smrti svojih roditelja. Tematika vlasništva sezala je toliko duboko da ženama nije bio dozvoljen razvod, čak ni u slučaju zlostavljanja. Pravo glasa dalo bi ženama potrebnu slobodu i mogućnost odluke o vlastitom životu. Upravo će se za to pokušat izboriti sufražetski pokret.

Sufražetski je pokret započeo još za vrijeme 19. stoljeća, kada se prvi puta javlja u Velikoj Britaniji, u doba kada je Velika Britanija doživjela niz promjena koje su ujedno promijenile i ulogu žene. Sufražetski je pokret za cilj imao zakonsko definiranje prava glasa za žene. One su smatrale da će pravo glasa otvoriti put ka svim ostalim pravima, što bi ujedno dovelo do jednakosti spolova. Kako liberalna vlada i parlament nisu imali sluha za njihove molbe, okrenule su se neparlamentarnome načinu borbe koji će potrajati

¹⁵ Vidaković, Dina, *Sufražetkinje i pokret za ženska prava*, *ESSEHIST*, 3, Osijek, 2011., 68.

sve do 1914. godine. Veliki uzor za sufražetski pokret bila je Mary Wollstonecraft, koja je u svojem dijelu *Obrana ženskih prava* (1792.) uputila na probleme žena. Kroz djelo je tražila i ravnopravnost spolova, ističući pravo ženskog spola na uživanje istih privilegija koje su imali i muškarci (obrazovanje, glasanje, rad, građanski i politički život).¹⁶ Počeci borbe za ženska prava bili su obilježeni i sudjelovanjem u drugim pokretima koji bi im omogućili dolazak do njihovog cilja. U Americi je najviše bila istaknuta borba protiv ropstva, koja se upravo u vrijeme nastajanja toga pokreta počela razvijati u američkom društvu.

Borba za ženska prava svoj prvi procvat doživljava 1869. godine utemeljenjem *National Woman Suffrage Association* te osnivanjem *Woman Suffrage Association*, udruga koje su se 1890. godine ujedinile u *National American Woman Suffrage Association*. Bogaćenju samoga pokreta pridonijele su Elizabeth Cady Stanton i Lucretia Mott, koje su zajedno složile Deklaraciju o stajalištima, koja je nastala po uzoru na Deklaraciju nezavisnosti.¹⁷ Deklaracija je, između ostalog uključivala pravo na obrazovanje i karijeru, ali i dopuštenje za posjedovane imovine te dijeljenja skrbništvom nad djecom, znajući da bez tih segmenata žene ne bi mogle ostvariti svoje ciljeve za samostalnošću i za pravom glasa. U svojem su životu imale nekoliko uspješnih konvencija, a njihov će rad nastaviti i drugi, dok će se njihove ideje najviše uvažiti nakon Prvog svjetskog rata.

Kada je riječ o ratu, jasna je činjenica da su muškarci morali napuštati svoje domove i odlaziti na ratne fronte, čime su žene morale preuzeti neke nove uloge. Nove se uloge nisu sastojale samo od ostanka u mirnim područjima te rada već i od odlaska na fronte kako bi vršili posao medicinske skrbi. Žene koje su ostajale vrlo brzo su se morale prilagoditi na novonastalu situaciju i preuzeti ulogu *hranitelja* na sebe, što je automatski značilo i početak rada van doma. Ženinu ulogu njegovateljice zamijenit će uloga hraniteljice, što će joj dati materijalnu stabilnost i omogućiti joj slobodu. Upravo će ta odvijanja dovesti će do još veće borbe za pravo glasa i nakon završetka rata. Iako su borbe za ženska prava započele puno prije, Prvi svjetski rat otvara prostora za novi

¹⁶ Na istom mjestu.

¹⁷ Na istom mjestu.

društveni pogled prema ženskom spolu.¹⁸ Žene se jednostavno nisu željele vratiti na svoj nekadašnji potlačeni položaj, a ta će situacija kulminirati u 1920-ima, kada će države jedna po jedna početi donositi zakone davanja prava glasa ženama. SAD je bio među prvim državama koje su ženama dale pravo glasa, zatim su slijedile Velika Britanija i Njemačka, koja je poslije to isto pravo opozvala i ukinula. Ostalim većim silama poput Francuske i Italije trebalo je dosta vremena prije nego su uvele pravo glasa, koje je ženama omogućivalo glasanje na izborima.¹⁹ Prva savezna država u kojoj su žene ostvarile pravo glasa bila je Wyoming i to još 1869. godine.²⁰ Stoga i ne čudi da je već 26. 8. 1920. godine SAD prihvatio dekret za pravo glasa, potvrdivši Devetnaesti amandman. Žene su tim amandmanom dobile pravo glasanja na demokratskim izborima, a sam članak unutar amandmana glasi ovako:

Pravo glasanja građana Sjedinjenih Američkih Država neće biti onemogućeno niti uskraćeno od strane Sjedinjenih Američkih Država niti saveznih država na spolnoj osnovi.

21

Nastavak borbe za ženska prava produžit će se još na ostatak desetljeća. Ono što će ih obilježiti bit će 1923. godina kada je Alice Paul, sufražetkinja koja je željela otići korak dalje od Devetnaestog amandmana, uputila Kongresu prijedlog za izjednačavanje prava (Equal Rights Amendment). Nažalost, u svoje vrijeme nije uspjela potaknuti provođenje ideje.²²

Dvadesete su bile ključne godine za emancipaciju žena od dobivanja prava glasa pa sve do stavljanja teme o kontracepciji u javnu sferu. Promijenjen status žena, koji je počeo za vrijeme rata, produžit će se i na ostatak desetljeća, a 1920-e će obilježiti apsolutna promjena ženskog stila.

¹⁸ Dukovski, 121.

¹⁹ Isto, 122.

²⁰ <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=58664> (pristupljeno 20.9.2019.)

²¹ "The right of citizens of the United States to vote shall not be denied or abridged by the United States or by any State on account of sex." "19th Amendment Takes Effect, Giving Women the Vote", *New York Times*, 26.8.1920. (<https://learning.blogs.nytimes.com/2011/08/26/aug-26-1920-19th-amendment-takes-effect-giving-women-the-vote/>) (pristupljeno 18.8.2019.)

²² "19th Amendment Takes Effect, Giving Women the Vote", The Learning Network, *New York Times*, 26.8.2011. (<https://learning.blogs.nytimes.com/2011/08/26/aug-26-1920-19th-amendment-takes-effect-giving-women-the-vote/>) (pristupljeno 18.8.2019.)

2.2. Modni stil koji je obilježio desetljeće

Možda se moda na prvi pogled čini kao neznatni čimbenik razvoja, no upravo je ona obilježila 1920-e, jer kako se razvijalo društvo tako se razvijala i moda. Specifičnosti koje su se izmijenile potaknuo je upravo rat, a odjeća poslijeratnog razdoblja kršit će sva dosadašnja pravila i pomicati granice u boji i stilu.

Kada se govori o modi, njezino je središte nekako oduvijek bila Europa koja je svojim kreacijama utjecala na cijeli zapadni svijet. Prve modne kuće javljaju se nigdje drugdje doli u Parizu i danas vrlo poznatoj prijestolnici mode. Kako je utjecala na cijeli svijet tako je i taj modni utjecaj kroz modne časopise, koji su sada postali dio svakodnevne razbibrige, bar za žensku populaciju, stigao i do SAD-a.²³

Veliki bum u modi koji se dogodio u drugom desetljeću dvadesetog stoljeća bio je odraz rata. Žene su sada postale nositeljice obitelji i osobe koje su morale skrbiti o materijalnom dobru. Kako su muški članovi obitelji većinom bili regrutirani te su morali napuštati svoje domove i samim time poslove, žene su polako preuzimale njihovu ulogu. Takvo stanje dovelo je do promjene u načinu odijevanja, jer ženska odjeća s kraja 19. stoljeća i početka 20. stoljeća jednostavno više nije bila praktična. Haljine su se polako skraćivale, a odjeća je počela gubiti oblik, stoga je ženski stil 1920-ih godina izgledao upravo ovako:

*...haljine ravnoga kroja s resicama ili bez njih skraćene su do iznad koljena, korzeti i grudnjaci su odbačeni, a ponekad je izgledalo kao da je žena posudila odjeću iz muškoga ormara.*²⁴

Takav opis u potpunosti predstavlja sliku ženske odjeće 1920-ih, uz „bubi frizuru“ koja je bila neizostavni detalj.²⁵

Ženski odjevni predmeti nisu jedini koji su doživjeli preokret za to vrijeme. Muški stil postaje puno opušteniji i odiše neformalnošću. Prije nego je došlo do promjene, svaki

²³ Usp. Dukovski, 139.

²⁴ Isto, 143.

²⁵ Na istom mjestu.

je uglađeni gospodin morao imati posebno odijelo za formalne događaje, no 1920. godine se u potpunosti mijenjaju dotadašnji stilovi i sada je u modi bilo cjelodnevno odijelo koje se najčešće šilo od mekane vune. Muška odjeća toga vremena odisala je jednostavnošću i praktičnošću.

*Kratki sakoi zamijenili su duge frakove koji su se nosili u svečanim prigodama. Mladi muškarci Zapadne Europe i Amerike često nose sportsku odjeću. U večernjim prigodama nose smoking, a ne frak kao do tada.*²⁶

Uz odijelo obično su se uvijek nosile i dvobojne cipele, koje su zapravo bile simbol muške mode tog vremena, stoga su bile i obavezni dio garderobe. Posebice kod zvijezda nijemih filmova koje su željeli ići u korak s modom.

Vrijeme procvata mode bilo je vrijeme koje su obilježili modni časopisi, koji su sada davali upute o kombinacijama odjeće te postavljali nove trendove. Postali su neizostavni dijelovi 1920-ih, a moda koja se rodila u tom periodu obilježiti će desetljeće i nastaviti se još i na 1930-e godine. Ulogu njezinoga reklamiranja sada su preuzele filmske, sportske te glazbene zvijezde, za razliku od nekada, kada je ta uloga bila isključivo rezervirana za članove stare aristokracije, kao što je to bilo u 19. stoljeću. Iako novi stil nije bio u potpunosti prihvaćen sve do 1925. godine, postao je simbolom 1920-ih i prva stvar koja simbolizira to *ludo* vrijeme, kako se vrlo često karakteriziraju 1920-e.

²⁶ Isto, 144.

2.3. Glazba koja je obilježila desetljeće

Kada se govori o dvadesetim godinama dvadesetoga stoljeća, neizostavno je spomenuti glazbu koja je postala dijelom svakoga doma. Glazba koja obilježava te godine bila je upravo jazz. On se počeo širiti s unutarnjom migracijom stanovništva. Naime, veliki broj glazbenika preselio se iz New Orleansa u gradove kao što su bili New York i Chicago. Velika središta pružala su više mogućnosti za razvoj pa se tako i sama glazba počela mijenjati i prilagođavati novonastalom ritmu društva. Jazz se mogao čuti na radiju, ispunjavao je različite prostore u kojima su ljudi boravili, a druženja nikako nisu mogla proći bez poznatih ritmova tada popularne glazbe.

Ljudi su nakon rata tražili zabavu i opuštanje, a upravo te osjećaje pronašli su u tonovima koji su proizlazili iz originalne ritmičke modifikacije crnačke duhovne glazbe. Sama glazba, kao što je prije navedeno, nesvjesno je oblikovala način života u 1920-ima. Kako se sve razvija na mjestu obilne koncentracije ljudi, tu je ulogu za jazz u SAD-u preuzeo je Harlem.²⁷ Kada se govori o glazbi koja se stalno mijenjala i popimala nove ritmove na već poznate note, neizostavno je spomenuti Louisa Armstronga, čovjeka koji je obilježio jazz.

Luis Armstrong, rođen je 4. 8. 1901. godine u New Orleansu, Louisiana, a umro je 7. 6. 1971. godine u New Yorku. I dan danas se smatra jednim od najboljih trubača, ali i jednim od najvećih utjecaja na jazz glazbu koja je u 20-ima poprimila svoj novi oblik i ušla u apsolutno sva kućanstva diljem SAD-a, ali i staroga svijeta.²⁸ Kroz svoj život i djelo otvorio je novi pravac u glazbi, ostavivši svoja najbolja i najpoznatija djela, koja se slušaju i dan danas, kao što su *That's My Home*²⁹, *Body and Soul*³⁰ i *Star Dust*.³¹

Jazz je, iako je svoje početke imao još i ranije, bio jedno od glavnih obilježja 1920-ih, a napredak u tehnologiji toga vremena omogućit će mu da uđe u sve domove i da uz njegove ritmove pleše cijela nacija.

²⁷ *Boom to Bust with Peter Jennings*, ABC News, The History Chanel, 1999. (20. 8. 2019.).

²⁸ <https://www.britannica.com/biography/Louis-Armstrong> (pristupljeno 19. 8. 2019.).

²⁹ *To je moj dom*- L. Armstrong.

³⁰ *Tijelo i duh* - L. Armstrong.

³¹ *Zvezdana prašina* - L. Armstrong.

2.4. Film i radio

Kao što je prije spomenuto, radio je bio jedan od najvažnijih segmenata koji su obilježili društvo drugog desetljeća dvadesetog stoljeća. Napredak u radiofoniji pružio je mogućnost ujedinjenja i stvaranja nacionalne svijesti, ali i stvaranje novog reklamnog prostora. Iako izumljen puno prije 1920-ih u tom je razdoblju doživio svoj procvat, ušavši u domove običnih ljudi. Postao je prozor u svijet te uz novine i knjige glavni izvor informacija. Prvi prijenos uživo pripisuje se KDKA-u iz Pittsburgha, Pennsylvania koji je u listopadu 1920. godine primio dozvolu za javno emitiranje. Već 2. 10. 1920. godine napravljen je prvi prijenos uživo, koji se sastojao od objave rezultata predsjedničkih izbora.³²

Kada je riječ o promjenama u kulturi potrebno je spomenuti sedmu umjetnost bez koje današnji svijet ne bi bio to što je. Naime, iako je sam film nastao puno prije 1920-e, nijemi film, koji je do tada bio popularan, dobiti će svoju zvučnu adaptaciju i to 1927. godine, što će dovesti do kraja karijere mnogih glumaca. Ipak, glumci poput Charlie Chaplina ostat će zauvijek prisutni u društvenoj svijesti. Film kao sedma umjetnost, postat će svojevrsni prozor u prošlost i jedan od najboljih izvora za proučavanje povijesti toga, ali i vremena koje će doći nakon.³³

³² *Boom to Bust with Peter Jennings*, ABC News, The History Chanel, 1999. (20. 8. 2019.).

³³ Usp. Dukovski, 123.

3. Društvo 1920-ih

Društvo koje je proizašlo iz kaosa Prvog svjetskog rata bilo je željno zabave, opuštanja, ali i isprobavanja noviteta. Rat je uvelike utjecao na promjene koje će se dogoditi u društvu u razdoblju dvadesetih godina dvadesetoga stoljeća. U tome je periodu glavna misao vodilja bila uživanje, koje je obilježilo živote svih – od najmlađeg pa do najstarijeg člana društva. Kroz povijest će to razdoblje zbog sklonosti eksperimentiranju te avanturističkom načinu života biti prozvano i kao vrijeme *Izgubljene generacije*.³⁴

Kada se govori o *izgubljenoj generaciji* riječ je o onoj generaciji koja je bila dovoljno zrela za odlazak u rat ili dovoljno zrela za početak rada za vrijeme rata. Nakon završetka rata te generacije nisu vjerovala u stare tradicionalne vrijednosti, odnosno prestali su se voditi mišlju „ako postupaš ispravno, dogodit će ti se dobre stvari“. Užasi kojima su svjedočili u ratu promijenili su njihov pogled na svijet.³⁵

U ranim su se dvadesetima još uvelike razlikovale dvije vrste Amerike – ruralna i urbana. Razvoj industrije i proces reorganizacije omogućio je brz razvoj gradova i brzo napredovanje što je dovodilo do progresivnog razvoja urbanih područja gdje se život znatno bolje poboljšao. Veliku ulogu u poboljšanju života imala je porast nadnica koja će omogućiti život pun prosperiteta. Međutim, trebalo je proći vremena prije nego je razvijenost u potpunosti preuzela sve američke gradove. Za vrijeme 1920-ih još se uvijek javlja velika razlika u klasama. Uživanje u životu ponajviše su osjetili oni koji su si to uživanje mogli i priuštiti. Kako su bile dvije Amerike tako je bilo i više slojeva društva. Nažalost, za one najniže slojeve još je uvijek bio osjećaj da su zaostali u nekom prošlom vremenu. Povećanje industrijalizacije dovelo je do prosperiteta, ali i do razvijanja sve veće klasne razlike. Razlog tome bila je industrija i proizvodnja. U SAD-u se nalazilo nekoliko manjih gradova koji su opstajali upravo zbog industrije, no koliko se radnički život razlikovao u manjem gradiću koji još nije dosegao određen stupanj razvijenosti, do onoga u velikom gradu svjedoči i priča iz Muncie, Indiana, gdje se život jednoga radnika opisuju ovako:

³⁴ Usp. Dukovski, 120.

³⁵ Usp. Lusted, Marcia A., *THE ROARING TWENTIES: Discover the Era of Prohibition, Flappers, and Jazz*, Nomad Press, 2014., 65.

...gdje se, prema Robertu i Heleni Lynd (Middletown), klasni sustav razotkrivao po vremenu ustajanja ujutro. Za dvije trećine gradskih obitelji, otac zimi ustaje još dok je mrak, na brzinu u sivu zoru jede u kuhinji i na poslu je sat ili dva sata i petnaest minuta prije nego što mu djeca moraju u školu.³⁶

Život u velikom gradu, kao što je bio New York, izgledao je sasvim drugačije, posebice kada je riječ o imigrantima:

Bili smo blagoslovljeni jer smo bili u Americi. Moj je otac došao iz Ukrajine te je otišao raditi u NYC, radio je u tvornici šešira. Zarađivao je 9 ili 10 dolara na tjedan, radivši šest dana u tjednu te mi je govorio kako je bio u mogućnosti kupiti si ručak svakog dana...Život je bio dobar.³⁷

Kada se govori o *ludim dvadesetima* većinom se pažnja obraća upravo na gradski život koji se rapidno mijenjao. Centar te promjene bio je upravo New York, a poslije se ta promjena prelila i na ostale gradove.³⁸ Društvo se napokon moglo opustiti, više nije bilo rata o kojem su se morali brinuti, a nadnice i radno vrijeme doživjeli su potpunu preobrazbu. Tim je promjenama pridonijeo i razvitak industrije kao i razvitak potrošnje. Ljudi su sada više trošili, a popularan je postao i moto „buy now, pay later“, čime se počinju javljati i prvi krediti koji bi olakšali plaćanje, a time i konzumerizam. Sklono tome, ubrzano se razvija i marketing, a reklame na izlascima iz tunela i uz cestu (*billboards*) postaju dio stvarnosti. Život u SAD-u tog vremena bio je staloženi život s nekom sigurnošću i mogućnošću mijenjanja društvenog staleža. Bogaćenje je preko noći bilo ono što je stvorilo ideju o američkom snu, a upravo je ta elita bila zaslužna za pokretanje društvenog kotača 1920-ih.

³⁶ Zinn, 417.

³⁷ *Boom to Bust with Peter Jennings*, ABC News, The History Chanel, 1999. (20. 8. 2019.)

³⁸ Na istom mjestu.

4. Razbibriga kao simbol *ludih dvadesetih*

U dvadesetim se godinama dvadesetog stoljeća prvi puta javlja pojam *zabava* kao uživanje u kasnim izlascima, konzumaciji alkohola i opuštanje na tradicionalni muški način te kao mogućnost za žene. Većina njih zapravo je bila spremna prihvatiti nove mogućnosti, a žene toga vremena prihvativši sveopću novu modu poprimile su i karakterističan izgled:

Flapper predstavlja novu, modernu ženu. Pušila je cigarete, pila liker u javnosti, nosila kraće suknje i svilene čarape te bubi frizuru. Mogla je nositi šminku i bojati kosu bez da je se prezentira kao 'lošu' ženu ^{39 40}

Cijelo je društvo bilo spremno upustiti se u jedno novo desetljeće čiji će simbol postati razbibriga. Prohibicija koja će obilježiti dvadesete godine u američkom društvu ni u jednom trenutku nije omela bezbrižne provode. Iako je alkohol službeno bio zabranjen, ipak se u urbanim središtima, kao što je bio New York, počinju otvarati mjesta koja su nosila naziv *Speakeasies*, gdje su se članovi društva nakon napornog radnog dana mogli opustiti uz čašicu svojeg omiljenog alkohola ili pak zabaviti uz glazbu i razgovor. Konzumacija alkohola u 1920-im godinama nije bila nimalo stran pojam, naprotiv alkohol se čak konzumirao i u privatnim aranžmanima, a popularna su bila pića koja su nosila nazive *orange blossoms*⁴¹, a sastojala su se od gina i soka od naranče. Alkohol ih je poticao na opuštanje i zabavu što je poticalo naravno i na ples. Omiljeni plesovi tog vremena bili su *charleston*, *foxtrot* i *one step*.

Svi su članovi društva znali točno gdje se nalazi njihov omiljeni *Speakeasies* kao i na kojem se području grada mogu najbolje zabaviti, a za žitelje New Yorka to mjesto je bilo Harlem, koji se i činio kao obećano mjesto za Afroamerikance toga vremena, ono

³⁹ Lusted, 57.

⁴⁰ "The flapper represented the new, modern woman. She smoked cigarettes, drank liquor in public, wore shorter skirts and silk stockings, and cut her hair short in a bob. She could wear makeup and dye her hair without being seen as a 'bad' woman".

⁴¹ *Boom to Bust with Peter Jennings*, ABC News, The History Channel, 1999. (20. 8. 2019.).

koje će poslije postati poznato po Harlemskoj renesansi. To je razdoblje bilo razdoblje kršenja pravila i pomicanja granica, a to se najviše pokazalo kroz nastanak različitih bandi koje su sada zavladaile protuzakonitom trgovinom alkohola, a što je ujedno značilo i njihove sukobe. Međutim, ti sukobi iako su ponekada bili zastrašujući, nekako su pali u drugi plan naspram bezbrižnog življenja. Društvo tog perioda svjedočilo je naglim promjenama koje su znatno utjecale na ljuski život. Jeftini automobili postali su dio svakodnevice, a samim time otvorila se i mogućnost ljetovanja te provođenja vremena u nekom drugom gradiću. Dobar dio društva tog doba mogao si je priuštiti povremene izlete, dok je visoko društvo bilo prepuno obitelji koje su imale i po više nekretnina – od stalne rezidencije, preko kućice izvan grada pa do kuće za odmor na sasvim drugom dijelu savezne države. Bilo je to vrijeme kada se sve činilo mogućim, a čuda tehnologije omogućivala su globalizaciju. Uz automobil vrlo popularan postaje i radio, koji je sada krasio većinu domova američkih stanovnika. Od prvog javnog pa sve do trenutka kada se apsolutno čitava Amerika smijala na iste šale i slušala iste vijesti, što će u krajnosti pomoći stvoriti i osjećaj nacionalne svijesti te zajedništva. Mega stadioni velikih razmjera za bejzbol utakmice, koje su bile najdraža razbibriga američkog društva, bile su samo mali dio masovnih konstrukcija koje će početi nicati u ovo vrijeme. Mostovi, podvodni tuneli, kao onaj u New Yorku, bili su kreacije novoga doba, a njihova otvaranja postale su prave atrakcije.⁴²

U vrijeme promjena i dalje je ostala potreba za nekom vrstom heroja, a upravo će se kroz sport i različite pothvate, kao što je let preko Atlantskog oceana, oni i roditi. Razni sportovi dobili su svoje radijske prijenose te su tako ušli u sve domove diljem Amerike. Okupljanje i slušanje prijenosa bili su dijelovi svakodnevice, a upravo su se tu rodili i „novi heroji“. Bili su to pojedinci poput Babe Rutha (George Herman Ruth), koji je u samo jednoj sezoni 1927. godine imao šezdeset oprčavanja (homerun). Apsolutno svi, čak i oni koji nisu bili fanovi bejzbola, znali su njegovo ime. Rađanje novih heroja nije bilo ograničeno samo na sportove, već se javlja zanimanje za letenje koje će se javiti u 1920-im godinama. U 1927. se godine i obilježilo posebno zanimanje za let, letom jednoga pilota, koji će prvi puta sam uspjeti preletjeti Atlantski ocean. Charles Lindbergh će u zrakoplovu

⁴² Na istome mjestu.

The Spirit of St. Luis krenuti iz New Yorka, preletjeti Atlantik te sletjeti u Pariz. To je bio šesti pokušaj pomicanja granica, ali prvi koji je zapravo uspio. Njegov je let predstavljao je kombinaciju onog najboljeg toga vremena, a njegov se povratak dočekaao kao povratak zvijezde i heroja;

*Kada se Lindbergh vratio, bilo je kao da je hodao po vodi, javnost ga se nije mogla zasititi. Bio je zvijezda...*⁴³

Od kolike je važnosti bio njegov pothvat za sveopći puk pokazuje i činjenica da je parada održana u njegovu čast bila nacionalno slavlje.⁴⁴ Novi heroji omogućili su društvu da se osjeća povezano i cijelo, a pojedincima su omogućili da stvore svoje vlastite uzore koji će im biti vodilja za njihove živote.

Društvo 1920-ih bilo je društvo koje se sastojalo od življenja vlastitom voljom i od pomicanja granica na svim aspektima na kojima se to moglo učiniti. Euforiju, koja je vladala društvom, kao i sveopći prosperitet potrajat će sve do 1929. godine i velikoga ekonomskoga sloma, koji neće samo potresti društvo Amerike već i društvo cijeloga svijeta.

⁴³ Na istome mjestu.

⁴⁴ Na istome mjestu.

5. Sudar dvaju svjetova

Kada se govori o američkom društvu 1920-ih, zna se da su postojala dva – ruralni i urbani. No uz ta su dva društva postojala još i dva pogleda na svijet. Onaj koji je gledao prema tehnologiji, razvitku i novim saznanjima te onaj koji je bio oslonjen na povijest i tradiciju.

Ameriku koja je nagnjala razvitku u 1920-ima obilježiti će izgradnja infrastrukture, kao što su ceste, mostovi, podvodni tuneli, ali i po prvi puta *skyscrapere*, zgrade koje će sada moći dosezati ogromnu visinu, što je automatski stvaralo prostora za povećavanje populacije na urbanom području.⁴⁵ Uz takve je vrste modernizacije tehnologija omogućila i razvitak na drugome polju, onome kao što je bila medicina i čiji će razvoj unaprijediti zdravstvenu skrb. Dvadesete su godine dvadesetog stoljeća bile period u kojemu su se područja patologije i laboratorijske medicine naglo razvijala. Laboratorijska se dijagnostika utvrđuje u bolnicama širom Amerike, što daje temelje prvim koracima k razvijanju novih metoda dijagnosticiranja te samim time i liječenja. Mogućnost laboratorijskih testova za utvrđivanje naglo je porastao u 1920-ima. Laboratoriji koji su otvoreni omogućili su i otkriće inzulina 1922. godine, što je ujedno rezultiralo i time da se sada simptomi dijabetesa mogli ublažiti.⁴⁶

Čini se da su 1920-ih godina dvije Amerike bile u konfliktu. Tradicija, koja je u nerazvijenim dijelovima počela jačati, kršila se s novim pogledom na svijet, a otišla je toliko daleko da su određene zajednice pokušale osporiti Darwinovoj teoriji o evoluciji, što je dovelo do zabrane podučavanja same teorije u državama na području Srednjega zapada i Juga.⁴⁷

Najdramatičniji događaj koji je obilježio cijelu situaciju zbio se 1925. godine u Tennesseeju kada se *Sindikata za američke civilne slobode* usprotivio prvom zakonu u

⁴⁵ Usp. Lusted, 52.

⁴⁶ Usp. Wright, James R., „The Politics Underlying the Provision of and Changes in Pathology and Laboratory Services in the United States During the Roaring Twenties“, *Historical Perspective*, 9. 2019. , 983-989.

⁴⁷ Usp. Cincotta, Howard, *Američka povijest – kratki prikaz*, Informativna agencija SAD, 252.

zemlji koji je branio zastupanje i podučavanje teorije o evoluciji. Cijela je situacija započela, dok je srednjoškolski nastavnik Jhon Scopes, koji je poučavao teoriju o evoluciji na satu biologije, završio na sudu. Situacija je eskalirala do te mjere da su istomišljenici, ali i protumišljenici s područja cijele Amerike nahlili su u Tennessee kako bi prisustvovali samom suđenju. Ono što je najtragičnije jest činjenica da je Scopes na posljertku bio osuđen, ali je pušten zbog tehničke pogreške.

Puko poučavanje evolucije na satu biologije nije bilo glavna misao vodilja suđenja. Ispod cijele ideje suđenja krio se puno veći problem. To je bilo suđenje stare Amerike protiv nove, odnosno suđenje protiv pokušaja promjene starog američkog društva i njegova morala.

Dok je u jednom dijelu Amerike dolazilo do rađanja Ku Klux Klana, u drugom je dolazilo do procvate afroameričke kulture. Promjene koje su se odvijale dovest će i do velikih unutarnjih migracija posebice afroameričkih stanovnika. Kao što je prije navedeno, često su se susretali s Juga na Sjeveru. Takvi će događaji dovesti do prije spomenute *Harlemske renesanse*. To je pojam koji se koristi za procvat afroameričke književnosti i umjetnosti za vrijeme perioda 1920-ih.⁴⁸

⁴⁸ Isto, 253.

6. Veliki ekonomski slom (Pad Wall Streeta)

Kada je Amerika nakon rata napokon ušla u vrijeme prosperiteta i stabilnosti činilo se kao da će od te točke samo napredovati, a kako se točno dogodio veliki ekonomski *boom* nitko nije sasvim siguran. Ipak ostaje činjenica da je za vrijeme 1920-ih veliki dio američkog društva živio od arbitraže, odnosno dobiti između kupljenog i prodanog. Može se reći da je najplodnije razdoblje razvitka ekonomije bilo ono u vremenu između 1925. i 1929. To je razdoblje obilježio progresivan razvitak američkog kapitalizma i velik broj novonastalih tvrtki, ali i brži rast zarade. Stoga se razvija koncept razmišljanja o malo rada koji će dovesti do velikog bogaćenja.⁴⁹ Doba brokera i doba Wall Streeta bilo je doba koje će ostati zapamćeno po svojim zlatnim danima i po velikom i ne zaboravljenom ekonomskom slomu, koji je kao rezultat *hiperprodukcije*, pokucao na vrata SAD-a 1929. godine. Ono što se nije moglo predvidjeti bilo je to da će se ekonomsko stanje same Amerike prelići na burzu, no upravo je to bilo ono što se dogodilo.

Prvo šuškanje o krizi javilo se još u ljeto 1927. godine kada je Henry Ford, kako bi osigurao sredstva za novi model automobila, morao ugasiti jednu tvornicu, što je dovelo do smanjenja indeksa industrijske proizvodnje *Federalnih rezervi*.⁵⁰ Kroz još nekoliko događaja koji će obilježiti tu godinu, ona će se moći promatrati kao godina kada su se pokrenuli događaji koji će na posljetku dovesti do krize. Ipak, u prosincu 1928. godine kada se tadašnji predsjednik SAD-a, Coolidge obratio kongresu, činilo se kao da je sve uredu i kao da do krize neće ni doći. No, budući događaji pokazat će upravo suprotno.⁵¹ Izgled situacije u jesen kobne 1929. godine.

Prema prihvaćenom gledištu, u jesen 1929. godine ekonomija je već dobro zakoračila u krizu. U lipnju su indeksi industrijske tvorničke proizvodnje dosegli vrhunac i počeli se kretati silazno.

⁴⁹ Usp. Galbraith, J.Kenneth, *Veliki slom 1929. Kako nastaju velike svjetske krize*, v.b.z. , Zagreb, 2010. 23.

⁵⁰ Isto, 27.

⁵¹ Isto, 23.

. U listopadu je indeks industrijske proizvodnje po izračunu federalnih rezervi iznosio 117, a četiri mjeseca prije toga 126.⁵²

Sveopće restrikcije koje su uslijedile u industriji samo su se prelile na burzu i samim time uzrokovale slom *Wall Streeta*. Razlog zašto je slom toliko odjeknuo, nalazio se u činjenici da je vrijednost svih industrija naglo pala. Upravo to je bio odraz 1920-ih – trošenje bez razmišljanja i *hiperproizvodnja* prelile su se na ekonomiju. *Hiperproizvodnja* se može uzeti kao jedan od glavnih razloga. U vrijeme prosperiteta ljudi su mogli trošiti i kupovati proizvode i željeli su to, no pretjerana proizvodnja dovesti će do zasićenja tržišta i prevelikih gubitaka koji će u krajnosti biti loši za ekonomiju.

Upravo se to i dogodilo. Veliki su gubitci u proizvodnji prouzrokovali velike privatne gubitke, što je dovelo do sloma. Pad *Wall Streeta*, kako će sam slom burze postati poznat u povijesti, dogodio se na tako zvani *Crni utorak, 29. 10. 1929. godine*.⁵³ Ljudi su preko noći ostajali bez imanja koje su stekli, od bogataša su postajali siromasi, a kriza će se iz Amerike prelići na ostatak svijeta i tako će obilježiti kraj jednoga burnoga razdoblja. Slom koji se dogodio izazvat će velike probleme u nadolazećim godinama, a to će vrijeme nositi naziv *Velika depresija*.

⁵² Isto, 90.

⁵³ Wright, James, "The Politics Underlying the Provision of and Changes in Pathology and Laboratory Services in the United States During the Roaring Twenties", *Historical Perspective*, 9. 2019., 983.

Zaključak

Društvo 1920-ih bilo je društvo koje je izgrađeno na poslijeratnim ostacima. Društvo koje je preživjelo neprijatelja preko oceana, ali i neprijatelja kod kuće. Izmučeno i ispaćeno društvo kroz 1920-e godine pružilo si je priliku za novi početak. Dalo si je period da se neko vrijeme bavi samim sobom, što mu je nakon rata i problema koji su slijedili nakon rata i trebalo. Ameriku su nakon rata zahvatili problemi s migracijama koji su doveli do reorganizacije Ku Klux Klana, čiji su članovi u jednom trenutku kontrolirali čak sedam saveznih država, ali se ipak situacija uspjela smiriti stabilizacijom ekonomije, što je ujedno dovelo do većeg zadovoljstva i zatišja problema. Promjene do kojih je doveo rat protezat će se kroz cijelo desetljeće, a najviše su se istaknule promjene u modi, glazbi, ali i umjetnosti. Žene su svoje duge haljine zamijenile haljinama bez kroja. Odjeća je ponekad izgledala kao da je posuđena iz muškoga ormara. Muški je stil kao i ženski doživio preokret te je postao puno opušteniji. Stil će, kao i sve ostalo iz toga doba, odisati jednostavnošću i uzbuđenošću te željom za promjenama.

Američko se društvo, iako željno promjena, podijelilo na dva dijela – urbano i ruralno. Urbano se društvo više okrenulo modernizaciji i usvajanju novog načina života, dok se ruralno više povuklo u sebe pokušavajući nadoknaditi izgubljeno vrijeme. Ono čime je sve to rezultiralo bio je upravo sudar dvaju različitih svjetova. Svijet koji je želio napredak i svijet koji je želio povratak nekoj jednostavnijoj prošlosti. Napredak se nije iskazao samo u vidu noviteta na području mode, filma ili pak tehnologije, već se iskazao i u promjeni društvene percepcije. Žene su prvi puta u povijesti 1920-e dobile pravo glasa na demokratskim izborima, što će postaviti temelje za daljnje borbe u vidu ženskih prava. Uz taj novitet 1920-e su obilježili i mnogi drugi noviteti. Nijemi film prvi puta dobiva svoju zvučnu adaptaciju, a radio ulazi u domove i postaje omiljena stvar u kući oko koje se svi okupljaju kako bi čuli novosti te prijenose utakmica. Kroz sport se rađa nova vrsta heroja koji će sada postati idoli i ući u domove pojedinaca. Preko običnih sportskih utakmica i šala pa sve do važnih vijesti iz zemlje i svijeta, radio je pružao izvor informacija, ali i stvarao osjećaj kolektivizma. Prvi su se puta u povijesti svi Amerikanci, slušajući svoju omiljenu radio stanicu, smijali istim šalama.

Novo je doba s napretkom u tehnologiji dovelo i do medicinskog napretka pa je sada tako po prvi puta 1922. godine inzulin omogućio liječenje dijabetesa, što će prouzročiti znatan napredak u medicini, ali i poboljšati medicinsku skrb. Razvoj laboratorija doveo je do razvoja laboratorijskih pretraga i raširio njihov spektar te je samim time došlo i do razvoja patologije kao znanosti.

Dvadesete godine dvadesetog stoljeća bile su vrijeme koje će postaviti temelje za modernu Ameriku. Onu koja se i dan danas iskazuje prosperitetom i nekom boljom sutrašnjicom. Bilo je to vrijeme koje će riješiti, ali i za sobom ostaviti nova pitanja, vrijeme razvitka te vrijeme bogaćenja, ali i gubljenja bogatstva. Razdoblje koje će u povijesti ostaviti trag kao vrijeme raskoši i apsolutnom uživanju u životu, a zbog promjena koje su se dogodile u društvu i načina na koje je to društvo izgledalo nosit će naziv *lude dvadesete*.

Lude će dvadesete iza sebe ostaviti cijelu jednu generaciju koja je živjela u nekom drugom svijetu. Na sam će se period uvijek gledati kao na vrijeme koje nije pripadalo prošlosti, ali ni budućnosti i uvijek će biti izdvojeno iz povijesti. Svojom posebnošću donijelo je promjene. Nakon tih godina će biti pokreta koji će odisati bezbrižnošću, kao što će biti na primjer hipi pokret, međutim do današnjeg se dana nije ponovilo ni jedno desetljeće u kojemu je cijela jedna nacija živjela na sasvim drugačiji način, pomičući granice i rušeći pravila. Društvo 1920-ih bilo je društvo koje je došlo s velikim praskom, a upravo tako će i otići. Kraj samog društva doći će s Velikom gospodarskom krizom 1929. godine, nakon koje će društvo utonuti u period *Velike depresije*.

SAŽETAK

Ključne riječi: moda, jazz, društvene promjene, emancipacija žena, flappers

Život u Americi nakon Prvog svjetskog rata od 1920. do 1929. činio se kao opušteni život bez briga. Završetkom poslijeratnog razdoblja nacija je napokon bila u miru. Bila je spremna posvetiti se cijelo jedno desetljeće svom privatnom poslu i unapređivanju društva. Emancipacije žena, promjene u modi, napredci u tehnologiji i infrastrukturi – sve su to obilježja 1920-ih. Zahvaljujući napredcima u tehnologiji, kao što je bio radio, sada se počela gubiti nacionalna svijest, a prvi puta ikada se cijela Amerika smijala istim šalama. Stabilizacija ekonomije omogućila je slobodnije raspolaganje novcem pa si je sada i radna klasa mogla priuštiti automobil. Simbol 1920-ih bila je upravo razbibriga koja se pojavljivala na svakom koraku – svatko je imao svoj omiljeni *Speakeasies* gdje se je unatoč prohibiciji mogao počastiti sa svojom omiljenom vrstom alkohola te zaplesati uz svoj omiljeni jazz band. Jazz je glazba bez koje društvo 1920-ih ne bi bilo isto i upravo je on jedan od neizostavnih simbola *Ludih dvadesetih*, koje će uvijek ostati kao izdvojeno vrijeme. Vrijeme koje će završiti nakon samo jednog desetljeća i završit će upravo onako kako je i došlo – burno i preko noći s Velikom ekonomskim slomom, koji će društvo uvesti u Veliku depresiju.

Summary – The Roaring Twenties in american society

Key words: fashion, jazz, social change, emancipation of women, flappers

In the period from 1920 to 1929 ,after the first world war, American lifestyle appeared like a carefree life. In the social aftermath of the war, the nation was finally at peace. An entire decade was about to be dedicated to the personal affairs and perceived social progress. Starting from the emancipation of women, shifts in fashion, major improvements in infrastructure and technology, including things like radio, which had profound effect on the creation of a national identity and unity, but also creating the environment where the entire continent could laugh at the same jokes, for the first time. Recovery and stabilization of the economy enabled more financial freedom, which gave rise to at least a modicum of prosperity, example being cars widely available, especially to the newly emerging middle class. One of the iconic pastimes of the 20's, was the one that appeared on almost every corner, and everybody had their own favorite Speakeasy, where one could indulge in Jazz and order their favorite drink, even despite the prohibition. At that time Jazz was shaping the social life, and is one of the symbols of the so called 'roaring' 20's, a decade that looks like it has a timeline, one on all its own, but which will end the same way it started, with thunder and almost overnight together with economic circumstances that will turn into the Great depression.

Slikovni prilozi:

Slika 1. Mary Wollstonecraft, veliki uzor za Sufražetski pokret, osoba koja je u svojem dijelu *Obrana ženskih prava* (1792.) uputila na probleme žena.

Slika 2. Alice Paul, sufražetkinja, koja je uputila Kongresu prijedlog za izjednačavanju prava (Equal Rights Amendment).

Slika 3. Ženski modni stil koji će postati ikona 1920-ih

Slika 4. Prikaz muškog modnog stila iz 1920 –ih

Slika 5. Luis Armstrong, rođen je 4. 8. 1901. godine u New Orleansu, Louisiana, a umro je 7. 6. 1971. godine u New Yorku; zaslužan za razvitak jazza

Slika 6. Prikaz jednog događaja nakon Sloma 1929. godine, muškarac na fotografiji pokušava prodati svoje vozilo jer je sve izgubio na dionicama

LITERATURA:

Knjige:

Cincotta, Howard, *Američka povijest – kratki prikaz*, Informativna agencija SAD, 1998.

Dukovski, Darko, *Ozračljena povijest, Uvod u suvremenu povijest Europe i Europljana*, Zagreb: Leykam international d.o.o. , 2012.

Galbraith , John K. , *Veliki slom 1929.* , Zagreb: Knjiga print d.o.o. , 2010.

Kennedy, M. Davide, *Over Here: The First World War and American Society*, Oxford university press, New York 2004

Lusted, A. Marcia , *THE ROARING TWENTIES : Discover the Era of Prohibition, Flappers, and Jazz*, Nomad Press, 2014.

Maurois, Andre, *Povijest Sjedinjenih Američkih država 1492. – 1954.* , Naprijed, Zagreb,

Tudor, Ruth, *Poučavanje ženske povijesti 20. stoljeća, Srednja Europa*, Zagreb, 2005.

Zinn, Howard, *Narodna Povijest SAD-a, V.B.Z. d.o.o.* , Zagreb, 2012,

Članci:

Vidaković, Dina, „Sufražetkinje i pokret za ženska prava“, *ESSEHIST*, 3 , Osijek, 2011.

Wright, James, „The Politics Underlying the Provision of and Changes in Pathology and Laboratory Services in the United States During the Roaring Twenties“, *Historical Perspective*, 9. 2019.

Internetski izvori:

Louis Armstrong

AMERICAN MUSICIAN, Britanica, 31. 7. 2019.

<https://www.britannica.com/biography/Louis-Armstrong> (pristupljeno 19. 8. 2019.)

19th Amendment Takes Effect, Giving Women the Vote, The Learning Network, New York Times, 26. 8. 2011. (<https://learning.blogs.nytimes.com/2011/08/26/aug-26-1920-19th-amendment-takes-effect-giving-women-the-vote/>) (pristupljeno 18. 8. 2019.)

<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=58664> (pristupljeno: 20. 9. 2019.)

Dokumentarni filmovi:

„Boom to Bust with Peter Jennings“, ABC News, The History Chanel, 1999. (20. 8. 2019.)

Slikovni materijali (izvori)

Slika 1.

<https://www.britannica.com/biography/Mary-Wollstonecraft> : - pristupljeno 18. 9. 2019.

Slika 2.

<https://learning.blogs.nytimes.com/2011/08/26/aug-26-1920-19th-amendment-takes-effect-giving-women-the-vote/> - pristupljeno 24. 5. 2019.

Slika 3.

<https://www.pinterest.pt/pin/242701867398617391/?lp=true> - pristupljeno 24. 5. 2019.

Slika 4.

<http://www.mensfashionway.com/the-1920s-mens-fashion/> - pristupljeno 24. 5. 2019.

Slika 5.

https://en.wikipedia.org/wiki/Louis_Armstrong#/media/File:Louis_Armstrong_restored.jpg - pristupljeno 24. 5. 2019.

Slika 6.

<http://archive.boston.com/business/gallery/1929crash?pg=10> - pristupljeno 18. 9. 2019.